

VÝCHOVNÉ PÔSOBENIE FMA NA SLOVENSKU V T'AŽKOM OBDOBÍ 1940-1950

Kamila Novosedlíková*

Úvod

Cieľom tohto článku je podať stručný výklad výchovnej a apoštolskej činnosti od začiatku prvej prítomnosti FMA na Slovensku v roku 1940 až do zrušenia 1950 komunistami všetkých ich diel určených pre mladých. Na rozdiel od iných európskych krajín, v ktorých saleziánska charizma sa už zakorenila rozličnými skúsenosťami, prvé slovenské desaťročie sa vzťahuje na delikátny čas založenia diela na vhodnom teréne avšak v ťažkom čase. Saleziánsky systém ešte nemal možnosť sa konsolidovať ani z hľadiska výchovného, keďže diela, ktoré vtedy ešte boli možné, boli iba informálne. Nebolo to možné ani z hľadiska formácie personálu pre obmedzenú skúsenosť prítomných FMA, pre neprítomnosť misionáriek, ktoré nemali možnosť vstúpiť do krajiny, či už počas vojny, ale i v nasledujúcich rokoch. Táto chýlostivá situácia, ktorá bola objektívne neistá pre vnútorné i vonkajšie motívy vzhľadom na politický kontext, bola podrobená skúške režimu.

Toto historické bádanie na rekonštrukciu zvláštnych okolností prítomnosti FMA na Slovensku bolo pomerne náročné. Jeden z dôvodov je nedostatok archívnej dokumentácie, ktorá sa zničila alebo stratila. Na zaplnenie tejto medzery sa siahlo po osobných svedectvách tých málo FMA, ktoré zostali, ktoré však priamo prežívali osudy Inštitútu, ako aj po výpovediach niektorých bývalých oratoriánok. Jedna z vážnych ťažkostí vyplýva z nedostatku dobre dokumentovaných štúdií, ktoré sa iba teraz objavujú po desiatkoch rokoch. V nich sa nepriznanci pokúšali zotrieť pamiatku na cirkevné ustanovizne.

Tento článok má dve časti. V prvej časti sa predstavuje stručný obraz spoločensko politickej situácie v krajine vtedajšieho obdobia a predhistória FMA na Slovensku. V druhej časti sa hovorí o založení prvých diel a o uskutočňovaní apoštolských a výchovných štruktúr, zvyrazňujúc charakteristické črty vlastné slovenským FMA. Tento výskum v závere podáva syntetický prehľad bolestného zastavenia diela FMA pričinením ateistického režimu.

* Dcéra Márie Pomocnice, Bratislava, bádatelka histórie FMA na Slovensku. Autorka knihy *DEJINY INŠTITÚTU FMA NA SLOVENSKU*, Bratislava 2005.

1. Spoločensko politická situácia

20 storočie – ako je známe- bolo v Európe poznačené mnohými závažnými udalosťami. Slovensko ležiace uprostred tohto diania citlivo zachytávalo všetky okolité zmeny.

V roku 1918 po skončení prvej svetovej vojny vznikla Česko-Slovenská republika. Po niekoľkostoročnom zápase o národnú identitu sa rysovala nádej slobodného rozvoja malého národa pod Tatrami. Túžba po autonómii bola silná.

Bohužiaľ, spojenecké mocnosti sa rozhodli, že Slovensko spoja s Českom, a tak založili umelú Česko-Slovenskú republiku. Čoskoro sa ukázalo, že tisícročný maďarizačný útlak vystriedala centralizačná vláda v Prahe.¹

Podľa spomienok vynikajúceho slovenského teológa a filozofa európskeho formátu Ladislava Hanusa² hlavná príčina vzájomnej cudzoty bolo náboženské a mravné pole. V celej Československej republike hlavnou ideou školstva a výchovy mládeže bol humanizmus bez náboženstva.³ Postoj Prahy k Slovensku na poli náboženskej výchovy bol motivovaný práve touto ideológiou, čo bolo pre Slovákov ťažko prijateľné. Nová politická situácia bola pre slovenský národ veľmi nevhodná. Túžba po vytvorení nezávislého Slovenského štátu bola v národe veľmi živá. V skutočnosti sa k tomu došlo na jeseň 1939 za mimoriadne delikátnych okolností.

2. Slovenský štát

14. marca 1939 vznikol za veľmi špecifických podmienok⁴ prvý Slovenský štát, na čele ktorého stál katolícky kňaz, monsignor Jozef Tiso 1887 – 1947. Táto skutočnosť spôsobila, že Slovensko sa dostalo pod ochranu Tretej ríše a stalo sa jej spojencom počas druhej svetovej vojny. Príchod sovietskej armády v apríli 1945 znamenal koniec nezávislého Slovenského štátu.

¹ Uhorský minister kultu a školstva Albert Apponyi dal na sneme v roku 1907 odhlasovať nové školské zákony čl. 26. A 27/1907, ktoré mali urýchliť úplnú maďarizáciu zvyšných škôl v celom Uhorsku. Zákony nariaďovali, že jediným vyučovacím jazykom vo všetkých verejných i súkromných školách pre všetky predmety musí byť maďarčina.

Slovensko bolo súčasťou Rakúsko uhorského impéria, keď prvá generácia sestier saleziánok chodila do školy. Na celom území bol v platnosti zákon z roku 1840, ktorým Uhorský snem v Bratislave uzákonil maďarčinu ako úradný jazyk všetkých administratívnych úradov a vyhlásil maďarčinu za vyučovací jazyk na školách všetkých stupňoch, ba i v cirkevnej správe.

² Reprezentatívna osobnosť slovenskej kresťanskej kultúry. Mimoriadne ocenenie dosiahol tým, že ho UNESCO zaradilo v roku 2006 medzi svetové jubileá. Pre svoju činnosť ako profesor seminára ho totalitný režim nespravodlivo väznil v rokoch 1952-1965.

³ Porov. HANUS, Ladislav, Pamäti svedka storočia, BRATISLAVA 2006, S. 67-71.

⁴ Aj keď slobodný Slovenský štát vznikol na základe nacistického vydierania, vyšiel z dlhodobej a hlbkej túžby ľudu po osamostatnení. Jeho existenciu uznalo zakrátko mnoho štátov sveta, vrátane Svätej stolice a ZSSR. Tiso bol diktátom pritlačený k múru: buď nezávislosť a spojenectvo, alebo vojenská okupácia. Tiso si vybral nezávislosť.

V rokoch 1939 – 1945, napriek vojnovým pomerom, na Slovensku badať všetranný slobodný rozvoj. V pozadí však bol tieňnacistickej kontroly nad Slovenským štátom. Na rozdiel od iných krajín Európy, kde panovali veľmi ťažké časy, Slovenský štát bol jedinou výnimkou úplnej náboženskej slobody, bol to ostrov pokoja a prosperity. Bola zabezpečená nielen úplná sloboda kultu, ale aj povinné vyučovanie náboženstva príslušníkmi cirkvi, hoci pod dozorom štátu. Táto skutočnosť vysvetľuje prudký rast a rozkvet saleziánskych výchovných diel FMA a SDB na Slovensku, zatiaľčo v iných krajinách Európy boli rehoľníci väznení a mučení.

Symbol slobodného Slovenského štátu mons. Tiso bol 15. apríla 1947 odsúdený na smrť súdom novej vlády, ustanovenej sovietskmi. Bol obvinený za spoluprácu s Tretou ríšou. Noviny *Osservatore Romano* v deň jeho popravy písali, že tu nešlo o spravodlivosť, ale o politickú pomstu. Nezávisle od historického posúdenia tohto komplexného problému, zostáva faktom, že nikde inde v Európe sa nezaznamenal taký rozvoj saleziánskych výchovných diel a taký intenzívny rast rehoľných povolání ako práve v Slovenskej republike v čase vlády prezidenta Jozefa Tisu.

3. Predhistória slovenských FMA

Keď sa v roku 1924 v Šaštíne otvoril prvý saleziánsky ústav na území Slovenska, v Turíne sa už od 1922 formovali prvé slovenské saleziánky.⁵ Do začiatku druhej svetovej vojny v Taliansku a v iných častiach Európy prešlo rehoľnou saleziánskou formáciou 30 slovenských dievčat. Väčšinou to boli jednoduché, zbožné dievčatá zo slovenských dedín. Keďže na území Slovenska nemal Inštitút FMA žiadne dielo, prvé slovenské Dcéry Márie Pomocnice poslali na misie do rozličných krajín sveta. Niektoré veľmi úspešne pôsobili v zámorských misiách. O vynikajúcich výsledkoch ich výchovnej činnosti svedčia aj ocenenia tamojších štátnych úradov.⁶ Osem Slovenských Dcér Márie Pomocnice pôsobilo v krajinách Južnej a Strednej Ameriky a tiež v Afrike.⁷ Výchovná činnosť väčšiny sestier prvej generácie slovenských FMA bola však viazaná na jednotlivé krajiny západnej a strednej Európy Taliansko, Francúzsko, Belgicko, Nemecko, Rakúsko, Maďarsko a Poľsko, kde väčšinou pracovali ako vychovávateľky v dievčenských internátoch a ako učiteľky v škôlkach, na základných i stredných školách. Niektoré pracovali v kuchyni, v práčovni veškých saleziánskych domov. Okrem jedenástich sestier, ktoré napokon zostali pôsobiť v cudzine, všetky slovenské FMA postupne začali sa vracieť na Slovensko. V roku 1940 otvorili prvý dom na Slovensku.

⁵ Prvé dve dievčatá Helena Ščepková a Jozefína Sobotová odišli v sprievode saleziána Ladislava Stana, v decembri 1922.

⁶ Sr Anna Mihálová vyučovala náboženstvo, reči, telocvik a hudbu. Medzi mládežou sa stala slávnou na poli telesnej výchovy. Bola dlhé roky riaditeľkou rôznych dievčenských kolégií.

⁷ Sr Dočolomanská Ludmila Campo Grande, Brazília, sr. Dočolomanská Margita – Čile, Argentína, sr. Kupkovičová Terézia – Peru, sr. Mihálová Anna – Honduras, Guatemala, El Salvador, Nicaragua, Kostarica, sr. Karlubíková Terézia – Alžírsko, sr. Marková Mária – Zaire, sr. Kukumbergová Irena – Zaire, sr. Hederová Anna – Zaire.

1. Prvá komunita na Slovensku: Trnava

Na jar 1940 inšpektor Jozef Bokor, požiadal predstavené v Turíne, aby mu poskytli slovenské FMA, ktorým chcel zveriť prácu v kuchyni a v pracovni Saleziánskeho filozofického študentátu v Trnave, ktorý bol najväčším saleziánskym ústavom inšpektórie na Slovensku.

16 júna 1940 dve slovenské FMA sr Jozefína Bartošová a sr Dorotea Hudáková sa vrátili do vlasti a vytvorili prvú komunitu v budove saleziánskeho ústavu na Hollého ulici v Trnave. V tom istom roku sa postupne vrátilo desať sestier, ktoré sa s veľkou obetavosťou venovali nielen základným potrebám študentov, ale mali na starosti už aj desať postulantiiek.⁸ V skutočnosti mali viesť domácnosť pre 200 osôb. Dievčatá z mesta aj z okolitých dedín chodili sestram FMA pomáhať do kuchyne.⁹ Niektorým dievčatám poskytli sestry ubytovanie. Vo voľných chvíľach si spolu zaspievali, porozprávali sa, modlili sa s nimi, ba vybrali sa aj na vychádzky do okolia. Počiatky výchovného pôsobenia spočívali v budovaní osobných kontaktov s jednotlivými dievčatami. Bola to práca od osoby k osobe, až neskôr začali sestry saleziánky pracovať so skupinkami dievčat v rámci oratória. Žili každodenný život obety s úplnou samozrejmosťou. To bol zdroj ich radosti. Pripravovali dievčatá do života a pre život, a to vlastným príkladom, pracovať z lásky k Bohu a len pre lásku k Bohu. S dievčatami ich spájali fenomény, ktorý je hlboko zakorenený v spiritualite slovenského národa po dlhé stáročia, a to úcta a láska k Panne Márii Sedembolestnej.¹⁰

Na ilustráciu uvedieme pár riadkov z časopisu Saleziánske zvesti:

“ 25. mája 1947 Trnava oslávila sviatok Panny Márie Pomocnice, na ktorej sa zúčastnili aj jej dcéry FMA. Vyše 7000 trnavských katolíkov prišlo preukázať svoju úctu a lásku k Panne Márii. Procesia išla celým mestom až na Kopánku. Povzbudzujúci bol pohľad na vyše 120 detských vozíkov, v ktorých matky viezli svoje deti, aby im od malička vstepovali lásku k Panne Márii. Na slávnostnom zasvätení trnavskej mládeže Nepoškvrnenému Srdcu Panny Márie mali veľký podiel nielen saleziáni, ale i Dcéry Márie Pomocnice, ktoré s plným nasadením a nadšením svojich mladých rokov pracovali tu už sedem rokov v duchu hesla sv. Jána Bosca: “Daj mi duše a ostatné si vezmi.”¹¹

⁸ Mená postulantiiek nie sú uvedené. Kronika udáva, že asistentkou postulantiiek bola sr Kozmonová Anna.

⁹ V iných inšpektóriách sa pomocníčky pri domácich prácach tradične nazývali „figlie di casa“.

¹⁰ Panna Mária Sedembolestná predstavovala veľkú náruč matky, do ktorej mnohé generácie slovenského národa ukladali svoje utrpenie, bóle žiale i nádeje. Bolo samozrejmosťou, že v každej farnosti sa po nedeliach schádzali mladí i starí na litánie ukončené s pozhnaním. S Máriou sa prežíval celý máj i ružencový mesiac október. Počas celého adventu vodili matky svoje krdle detí na ranné roráty. Toto všetko teraz praktizovali aj saleziánky s deťmi a s dievčatami, samozrejme dodávajúc všetkým pobožnostiam saleziánsky punc radosti a slávnosti.

¹¹ Saleziánske zvesti, XVIII., č.7., Bratislava 1947, s. 71. Vo väčšine článkov sa neudávalo meno autora.

2. Komunita na Kopánke

Najzanedbanejšia časť Trnavy bola Kopánka, kde v mimoriadne biednych podmienkach žilo 5000 obyvateľov. Popri saleziánoch, ktorí v tomto najbiednejšom predmestí 8.decembra 1941 otvorili sociálny dom a oratórium, sem po nedeliach a vo sviatočných dňoch postupne začali chodiť aj FMA, aby sa venovali chudobným dievčatám a rodinám. V snahe o všestranný rozvoj mládeže, organizovala sa činnosť krúžkov podľa veku a záujmov mládeže. Osobitne pre chlapcov a osobitne pre dievčatá. Každý krúžok a družina mali svoj výbor s predsedom a s duchovným radcom saleziánom, alebo FMA. V oratóriu sa rozmáhala činnosť náboženská, spevácka a recitačná, divadelná, hudobná a sociálna. Z milodarov sa podporovali mnohé chudobné rodiny. Pre oratoriánov mávali viackrát do roka nádielky, ošacovacie akcie, podávali raňajky chudobným. Mali aj tzv. *Kanceláriu chudobných*.

Najväčšiu zásluhu na úspechu v sociálnom povznesení a mravnej obrode tunajšej mládeže a rodín mal direktor kňaz Ján Hlubík, SDB.¹² On bol podporovateľom všetkej činnosti duchovnej, sociálnej, apoštolskej, ktorú prvá komunita sestier FMA v jeho farnosti vykonávala.

Akú úroveň zdravého povedomia ženy mali dievčatá, ktoré kontaktovali s FMA, môžeme vidieť z článku, ktorý napísala jedna z nich:

„Nová farnosť sv. Jána Bosca v Trnave na Kopánke, donedávna nemala ešte pre dievčatá primeraného spolku. Nuž vzchopili sme sa aj my, dievčatá a neuspokojili sme sa, kým sme si nevymohli, po čom sme túžili. Úradné založenie našej skupiny vykonal sa slávnostne 8. decembra 1943. Na tento deň sme sa prichystali trojdňovou pobožnosťou a spoločným sv.prijímaním. Nateraz sa nám prihlásilo 50 dievčat. Miestnu skupinu SKM – D vedú ctihodné sestry saleziánky. Prvé divadlo sa nám pekne vydarilo.¹³ Divadelné predstavenia, ktoré mali silný výchovný podtón, boli veľmi obľúbené všade, kde FMA pôsobili.

V kronike FMA čítame:

„10 augusta 1944 bolo slávnostné otvorenie dievčenského oratória v saleziánskej farnosti v Trnave na Kopánke. Do oratória chodilo vyše dvesto dievčat, väčšinou chudobné materiálne i duchovne Sestry saleziánky sem zatiaľ dochádzali peši z mesta v nedeľu poobede, vo štvrtok, ako aj vo sviatočné dni a večer sa vracali späť.“¹⁴

8. decembra 1945 sa uskutočnilo slávnostné otvorenie dievčenského oratória vo vlastných priestoroch. Direktorka sr Helena Ščepková a sr Terézia a Alžbeta Karlubíkové tvorili prvú komunitu FMA, ktorá mala vlastný dom. Zo svedectiev bývalých chovaniiek sa dozvedáme, že sem dochádzali pomáhať aj sestry

¹² Za svoju mimoriadne obetavú činnosť medzi svojimi veriacimi, za sociálne a duchovné povznesenie najzanedbanejšej časti Trnavy bol v 1950 zatvorený a nespravodlivo väznený. Na následky mučenia vážne ochorel i zomrel.

¹³ Saleziánske zvesti XV. 3-4, Bratislava 1944, s.29.

¹⁴ CRONACA – Kopánka 1945-1946, Archivio Ispettorale Innsbruck.

z Trnavy na Hollého ulici. Sr Anna Weissová výborná hudobníčka pomáhala v oratóriu. Sr Mária Žabková pripravovala lieky a liečila chorých, ktorí ju denne čakali v rade pred bránou domu.

I napriek tomu, že v komunite nebolo nikdy viac ako tri sestry a každý rok tam bola personálna zmena, sestry verne pokračovali v aktivitách, ktoré už boli pár rokov rozbehnuté. Vedeli sa tvorivo, aktívne, originálne, ale pritom pokorne zaradiť v službe. Tu sa rodila nielen plodnosť ich spoločnej práce, ale i vernosť oratoriániek, ktoré sa hlásili k sestrám saleziánkam aj počas dlhých rokov prenasledovania reholníkov. Veľmi výstižným zhrnutím činnosti Dcér Márie Pomocnice na Kopánke je svedectvo bývalej chovanky Márie Vopátovej, ktorá bola s nimi v úzkom kontakte od začiatku:

“Chodievala som za sestrami saleziánkami ešte aj do konviktu. Pri práci v kuchyni aj v pracovni nám sestričky vždy niečo milé povedali. Bola som predsedníčkou výboru v dievčenskom oratóriu. My staršie od 17 – 25 rokov sme mali prednášky o vzťahoch v rodine, o povinnostiach detí voči rodičom a rodičov voči deťom. Sestry nás pripravovali na rodinný život. Ony samé chodievali do rodín porozprávať o výchove. Deti čo bývali na Kopánke, pochádzali z rodín, kde bol život pod úroveň, mali nevyberané spôsoby, chýbali im základné hygienické návyky. V oratóriu mali možnosť naučiť sa obšit si, obriadit sa, ušiť si aj vyšívať. Bola to určitá príprava do zamestnania. V troch malých izbách sa tisli deti z ulice, ktoré boli rady, že sa tu aspoň zohrejú. My staršie sme dostali na starosť zaostalé dievčatá. Žilo sa tam ako v rodine.“¹⁵

V kronike, ktorú napísal bývalý chovanec SDB pán Hacaj Augustín sa nachádzajú vzácne zprávy o rozvoji dievčenského oratória od roku 1944 až po rok 1950:

“Dievčatá pod vedením FMA nacvičili a zahráli niekoľko desiatok divadelných predstavení. Zisk venovali na pomoc chudobným dievčatám. Sastričky učili katechizmus, pripravovali dievčatá ku sviatostiam, organizovali duchovné obnovy pre ženy a matky.“¹⁶

Za takúto bohatú a rôznorodú činnosť by sa nemusela hanbiť žiadna výchovná komunita v hociktorom veľkomeste Európy ani dnes.

Dokument, ktorý svedčí o činnosti FMA počas vojny, o ich solidarite s trpiacim obyvateľstvom, je článok saleziánskych klerikov, pod názvom: „*Spomienky z roku 1945*“. Zachytáva atmosféru a udalosti posledných dní pred koncom vojny, keď sa blížil ruský front.

„Náš dom slúžil ako vojenská nemocnica pre 500 ranených nemeckých vojakov. Po ich odsťahovaní sa ľudia hŕfnu do nášho úkrytu. Pivnice boli už

¹⁵ Z osobného rozhovoru sr Kamily Novosedlíkovej s pani Máriou Vopátovou v Trnave, apríl 2003.

¹⁶ HACAJ, Augustín., *Kronika*, Archív SDB Trnava.

preplnené. Bolo tu vyše tisíc ľudí. Kňazi so sv. olejkami a so slovami neochvejnej dôvery a viery chodili medzi ľuďmi. Únavou zmorení všetci zaspávajú, len spoza doštenej steny z úkrytu sestier FMA počuť modlitby a časté vzdychy: Svätý Ján Bosco, oroduj za nás!¹⁷

Keď kanonáda nakoniec utíchla, mesto bolo plné ruských vojakov. Sestry sa museli ukryť, pretože niektorí ruskí vojaci začali po meste robiť neporiadky. Saleziáni ich skryli v pivnici, ktorú múrom zamaskovali. Bolo potrebné postarať sa predovšetkým o deti. Obetaví ľudia išli po mlieko až do odľahlých majerov. Začala fungovať spolončná kuchyňa sestričiek saleziánok. Jedálny lístok bol jednoduchý: pre deti mlieko a pre dospelých hustá polievka.

Do skončenia vojny ešte raz bol ústav vystavený veľkej skúške, museli budovu do štyroch hodín opustiť a uvoľniť pre ruské vojsko. Sestry FMA sa ubytovali u sestier mariánok, kde mohli pokračovať v obšívaní veľkého množstva bielizne pre mládež zo saleziánskeho ústavu.

3. Komunita v Dolnom Kubíne

Komunita sestier v Dolnom Kubíne pôsobila len dva a pol roka 1947–1949. Aj do ich domu chodievalo množstvo detí, mládeže, ale aj dospelí. Často tam chodili aj matky na rozličné osvetové zdravotnícke prednášky. Bývalá chovanka spomína:

„Radi sme tam chodili, lebo tam sa stretávali aj celé rodiny. My, čo sme boli z dedín, chodili sme k sestričkám len po vyučovaní. Čo som sa naučila u sestričiek, potom som to učila u nás deti v dedine.“¹⁸

Ďalšia oratoriánka spomína:

„Schôdzky starších dievčat boli každý pondelok večer, kedy sa usporadúvali prednášky na rôzne témy. Chodili tam aj ženy robotníčky z tlačiarň. Cez zimu sme po nedeliach hrávali bábkové divadlá. My staršie sme robili bábkový asistovali deti.“¹⁹

Sestry veľmi účinne spolupracovali s Jednotou katolíckych žien, pomáhali pri výrobe a rozdeľovaní darčiekov chudobným. Pomáhali rodinám vojnových obetí. Aj tu staršie dievčatá viedli skupinky mladších podľa saleziánskeho štýlu.

„K sestričkám sme chodili denne. Chodili sme tam ako domov, mali vždy pre nás otvorené dvere. Sestry organizovali s nami aj desať kultúrnych podujatí cez rok pre verejnosť. Dievčatá sa tak učili verejne vystupovať.“²⁰

Viktor Trstenský, farár v Dolnom Kubíne bol vynikajúcim organizátorom a animátorom, ktorý podporoval výchovnú činnosť sestier saleziánok. Oni mu

¹⁷ Saleziánske zvesti XVI – XVII, č. 11-12, Bratislava 1946, s. 89-90.

¹⁸ Z osobného rozhovoru s p. Macurovou, Dolný Kubín marec 2000.

¹⁹ Z osobného rozhovoru s p. Šikálovou, Dolný Kubín, júl 1999.

²⁰ Z osobného rozhovoru s p. Muškovou, D. Kubín, júl 2000.

vypomáhali v kostole a v katechéze. O necelé dva roky bol zatknutý a väznený, pretože odmietol vypovedať Dcéry Márie Pomocnice.²¹

V septembri 1948 vyšiel oficiálny príkaz, podľa ktorého náboženstvo nemôžu vyučovať rehoľnice, lebo nie sú stotožnené so štátnym zriadením.²² Samozrejme, že sa to týkalo aj sestier saleziánok v Dolnom Kubíne. Po zákaze vyučovať v škole náboženstvo, dostali ultimátum opustiť mesto. Nepomohli ani protesty biskupa Jána Vojtaššáka, ani petícia veriacich so 700 podpismi. V noci 23 novembra 1949 sa do domu vlámali českí žandári, násilne vyvliekli sestry von a vyviezli ich z mesta.

4. Komunita v Nitre, prvý noviciát

O výchovnom saleziánskom poslaní i pôsobení FMA v Nitre sa nám nepodarilo zohnať veľa oficiálnych dokumentov, o to viac je článkov v miestnych novinách. Dcéry Márie Pomocnice prišli do Nitry v roku 1944. Zriadili vo svojom dome dievčenské oratórium a internát pre dievčatá, ktoré navštevovali stredné a meštianske školy.

„Prečo sme povolali saleziánov na Slovensko?“ Pýta sa neznámy autor článku v Saleziánskych zvestiach z roku 1944: „Je značný rozdiel medzi výchovným spôsobom saleziánov a iných výchovných ustanovizní. Iné združenia zaoberajú sa svojimi členmi raz za mesiac, alebo za týždeň, a to 1 alebo 2 hodiny, kým saleziáni vo svojich oratóriách každý deň, a to nie jednu, ba aj 4 – 5 hodín denne. Zábava nie je cieľom saleziánskej výchovy, ale len prostriedkom, aby sa mládež zdržala vo svojich voľných chvíľach od zlej spoločnosti, od zahálačstva. Už i toto je dobrý výsledok výchovy, hoci negatívny! Taký spôsob výchovy a taký mimoriadny vplyv na mládež nepreukáže nijaká iná spoločnosť, a preto saleziánsky ústav by mal byť v každom meste Slovenskej republiky! čo sa týka výchovy dievčat, existuje Inštitút Dcéry Márie Pomocnice, ktorý koná medzi dievčatami to isté, čo saleziáni medzi chlapcami.“²³

Nitriansky župan, Štefan Haššík, exminister národnej obrany, bol veľký nadšenec saleziánskeho diela:

“ Od príchodu saleziánov na Slovensko sa datuje nová katolícka výchova mládeže podľa spôsobu svetoznámeho vychovávateľa sv. Jána Bosca. Hoci saleziáni pracujú v rozličných školách. Oratórium má v saleziánskej práci prvenstvo. Práca vykonaná sotva za dva roky, nám ukázala, že saleziáni sú majstri vo formovaní duše a srdca našej mládeže. Nitra má už aj prvý domov sestier saleziánok. Ich dievčenské oratórium pomôže aj našim dievčatám, a to nielen v Nitre, ale aj na okolí. Mládež sa dobrej výchove ochotne podvoľuje, ak sa jej venujeme s láskou a používame

²¹ Mons Viktor Trstenský v roku 1947 povolal FMA do farnosti Dolný Kubín. Veľkú časť svojho kňazského života prežil v komunistických väzeniach.

²² Porov. DOLINSKÝ, J. *Problematika vyučovania náboženstva na Slovensku v rokoch 1948-1973*, Bratislava 2001, s.30.

²³ Saleziánske zvesti, XV., č. 9-10, Bratislava 1944, s. 65-66

pritom aj vhodné prostriedky, ako to robia saleziáni vo svojich oratóriách a ústavoch. Spôsob don Boscovej výchovy by sa mohol úspešne uplatňovať aj vo výchove štátnej.²⁴

Dom Márie Pomocnice v Nitre v roku 1948 mal až do otvorenia prvého slovenského noviciátu FMA nasledujúce výchovné zameranie: aspirantát, postulát, dievčenský internát, odborné kurzy pre staršie dievčatá, sviatočné a denné oratórium, pomoc chudobným deťom a rodinám. Z rozličných kútov Slovenska sa hlásili dievčatá, ktoré sa chceli stať saleziánkami. Keďže politická situácia sa stále priostrovala, nebolo možné posielat' dievčatá na formáciu do zahraničia. Dňa 5. augusta 1948 bol v Nitre otvorený prvý slovenský noviciát s ôsmimi novickami. V roku 1949 ešte vstúpilo do noviciátu ďalších desať dievčat,²⁵ odhodlaných vytrvať v povolani za každú cenu.

Prvé absolventky mali skladať prvú rehoľnú profesiu 5. augusta 1950, ale predstavené, vidiac situáciu, rozhodli sa uskutočniť obrad sľubov o mesiac skôr.²⁶ Hrozilo, že tie, ktoré nemajú sľuby, budú musieť poslať domov. Pribudlo teda ďalších osem slovenských Dcér Márie Pomocnice. V snahe uchrániť ich pred očakávaným zásahom mocenského aparátu, zamestnali tieto mladé sestry v textilnej fabrike. 29. augusta len čo nastúpili sestry do práce, telefonicky ich volali domov. V dome ich čakala tajná polícia. Na dvore noviciátu už stál autobus, nákladné autá s milicionármi. Kázali im v rýchlosti sa zbaliť, ľudia im pomáhali nosiť veci do aut. Plakali sestry, plakali aj ľudia. Autobus vyrazil na cestu do neznáma. Sestry sa cestou modlili a spievali. Ružencom si dodávali sily a odvahy. Bol to moment viery, ktorá víťazí nad svetom.²⁷

5. Prenasledovanie

8. mája 1945 sa skončila druhá svetová vojna. Tento dátum znamená aj koniec nezávislého Slovenského štátu. Začína sa nová a ťažká fáza v živote slovenskej spoločnosti. Postupne začína vyčínať komunistický teror. Nevinné osoby sú väznené bez súdu. Sústreďujú ich do pracovných táborov.²⁸ Nový režim systematicky a násilnícky utláčal, likvidoval Katolícku cirkev. Zmanipulované „februárové víťazstvo“ komunistov z roku 1948 vnútilo marxistickú ideológiu do všetkých oblastí života, kultúry, výchovy a vedy. Nastúpil éra totalitarizmu. Podľa vzoru a diktátu Moskvy sa nové Česko-Slovensko malo stať vzorovým ateistickým štátom. Ateizmus mal ovládnuť celý spoločenský i súkromný život obyvateľov. Povojnové roky neprinesli úľavu. Radosť z konca vojny vystriedal

²⁴ Saleziánske zvesti, XV., č. 9-10, 1944, s. 68.

²⁵ Medzi nimi boli aj dievčatá z Česka.

²⁶ Šiesteho júla 1950 skladali prvé sľuby novicky: Mária Černá, Emília Kubicová, Hedviga Morávková, Katarína Macková, Irena Škapcová, Pavla Pavlová, Vilma Šutková, Mária Rajtárová

²⁷ Z osobného rozhovoru so sr. Hedvigou Morávkovou, Trnava 2002.

nový nápor, nové drásanie nervov. Nový režim nastolil ovzdušie neistoty, strachu, zastrašovania, vzájomného podozrievania a nedôvery. Táto situácia trvala štyridsať rokov!

Slovenský filozof Ladislav Hanus sa vyjadril takto: „Obyvateľstvo toľko pretrpelo, no čo bolo vtedy to konštantné? To musela byť rodina. Aj vtedy, v tých najťažších časoch, sa dávala dovedna rodina. Takže rodinný cit veľmi vzrástol. Aj čo do bezpečnosti, istoty, potechy, stability. Rodina aj v tých biednych časoch sa starala o seba, bola v nej solidárnosť. Rodina ostala ako posledná bezpečná opora, držať spolu a prežiť všetky nepriazne.“²⁹ Fenomén rodiny, či výchova k správne-rodinnému životu a k zodpovednému rodičovstvu bol akousi samozrejmu súčasťou výchovného pôsobenia saleziánok v týchto náročných časoch.

Nová vláda sa potrebovala vysporiadať s Cirkvou. Pri likvidácii Cirkvi sa postupovalo plánovane, dôsledne a bezohľadne. Hlavnými bodmi tzv. „karlovarského programu“ bolo rozbiť jednotu Cirkvi, oddeliť ľud od kňazstva, izolovať hierarchiu. Zatvárať, súdiť, odstrániť hierarchiu, vniesť rozkol medzi kňazstvo, vniesť nedôveru medzi ľudí, to sa realizovalo so všetkou dôslednosťou. Napokon bolo potrebné poraziť najnebezpečnejšieho nepriateľa- rehole.

Zákon o jednotnej škole č.95/1948 vyhlasuje: „Škola je v absolútnom zmysle inštitúciou štátu.“³⁰ Pripravovala sa cesta novej socialistickej škole. Týmto zákonom na Slovensku boli poštátnené všetky cirkevné školy. Neskoršia ústava /1960/³¹ poskytla štátu výlučné právo na výchovu mládeže aj mimo riadneho školského vyučovania, opomínajúc práva rodičov na výchovu vlastných detí.³² Nová ústava v čl. 14 uvádza: „Každý typ výchovy a vyučovania sa musí uskutočňovať v harmónii vedeckého bádania a nesmie byť v nesúlade s ľudovodemokratickým režimom.“³³ Boj o budúcnosť národa sa odohrával v boji o voľný čas mládeže.

Čoskoro sa začal boj proti reholiam. V roku 1950 štát brutálne zasiahol do rehoľného života sestier³⁴ sústrediac ich do tzv sústreďovacích kláštorov, podriadil ich totálnej kontrole štátnej moci. Ich postavenie sa málo líšilo od postavenia väzňov. Stratili slobodu pohybu, boli pod neustálym policajným dozorom a bez dovolenia štátom ustanovených zmocnencov a strážcov nesmeli nič robiť. Nesmeli prijímať nijakú návštevu, cenzúrovali im všetku poštu. Veľa úsilia sa

²⁸ V zaisťovacom tábore v Novákoch za pár mesiacov umrelo 188 osôb, z toho 113 detí pod 7 rokov. Do tohto tábora sa neskôr dostala aj sr Štefánia Bokorová, FMA direktorka v Nitre. Aký spôsob výchovy sa mohol uskutočňovať v tomto prostredí? Snažiť sa byť oporou vlastnou prítomnosťou.

²⁹ HANUS, L., *Pamäti svedka storočia*, Bratislava 2006, s. 382 – 383.

³⁰ Zákon č. 95/48. In: *Zbierka zákonov a nariadení*. Praha, 1948.

³¹ Ústava ČSSR z 11. júla 1960. In: *Zbierka zákonov ČSSR z 1960*. Praha, 1960, č.186, paragraf 24.

³² DOLINSKÝ, Juraj, *Problematika vyučovania náboženstva na Slovensku v rokoch 1948 – 1973*, Bratislava 2001, s. 27.

³³ Ústava 9. mája 1948 ref. 25, čl. 14.

³⁴ Násilná likvidácia mužských reholí sa udiala v noci z 13. na 14. apríla 1950, udalosť známa ako *barbarská noc*.

venovalo preškolovacím kurzom, ktoré pozostávali z prehľadov tlače, krátkych prednášok, premietania pokrokových filmov.³⁵ Namiesto realizovania toho, čo sa naučili v noviciáte, museli počúvať preškolovacie prednášky, namiesto džavotu detí počúvali krik dozorkýň, namiesto lopty sa museli chopiť vidiel a lopát, namiesto čistých izieb dostali špinavé baraky po väzenkyňach.

Prvý rok boli FMA preložené na rôzne miesta štyrikrát. Postupne prešli mnohými sústreďovacími kláštorami Česko-Slovenska, kde boli umiestnené spolu so sestrami z iných rehôľ. Pracovali veľmi ťažko väčšinou v poľnohospodárstve, určitý čas boli aj zamestnané aj v továrňach. Niektoré boli za trest väznené.

Po násilnom odvezení sestier, ich výchovná činnosť sa mohla prejaviť iba v modlitbe. Avšak bývalé oratoriánky sa snažili pokračovať v ich poslaní:

Keď nám zobrali saleziánky, navštevovali sme ich na miestach, kde ich porozvázali. My staršie vzali sme mladšie dievčatá a šli sme sa do kostola pomodliť za naše drahé sestričky. Mladšie dievčatá za nami chodievali, my sme sa im snažili aspoň trochu nahradiť to, čo stratili v sestričkách. Predovšetkým sme sa snažili uchovávať si v srdci to, čo sme sa naučili u našich sestričiek. Snažili sme sa to uplatniť v našom osobnom živote a v našich rodinách, ktoré sme si postupne zakladali.³⁶

Záver

Za desať rokov svojej prítomnosti od roku 1940 do 1950 saleziánky na Slovensku účinne pôsobili vo výchovnej činnosti medzi mládežou. Na rozdiel od okolitých európskych krajín toto desaťročie bolo na Slovensku pomerne pokojné a saleziáni i saleziánky mali široký a plodný apoštolský záber. Hoci Inštitút Dcér Márie Pomocnice bol úplne v začiatkoch a nemal žiadne veľké výchovné zariadenia, výchovný štýl práce v duchu preventívneho systému sv. Jána Bosca sa natrvalo zapísal do povedomia slovenskej spoločnosti. Inštitút Dcér Márie Pomocnice mal všetky predpoklady ďalej sa úspešne rozvíjať. Nasvedčoval tomu aj veľký záujem dievčat stať sa saleziánkami.

Spoločenská situácia, ktorá sa radikálne zmenila, postavila sestry do úplne nových podmienok. Nová doba priniesla i nové morálne nebezpečenstvá pre mladých ľudí. Bolo potrebné pripraviť ich na život v meniacich sa povojnových podmienkach. Veľkým nebezpečenstvom sa stávalo vylúčenie Boha zo života spoločnosti. Ohrozenie neskúsených mladých bolo o to väčšie, že sa ateizmus predostieral a ponúkal ako čosi nové a moderné, čo zbaví človeka *príťažie náboženstva* a konečne ho urobí slobodným a prinesie mu nebo na zemi.

Komunita FMA pracovala v saleziánskom konvikte v Trnave deväť rokov, teda až po jeho násilnú likvidáciu v máji 1949. Komunita v Dolnom Kubína

³⁵ Porov. VNUK František., *Akcie „K“ a „R“ - Zásahy komunistického režimu proti reholiam v r. 1950-1956*, Cyrilometodská bohoslovecká fakulta UK, Bratislava 1995, s. 80,81,90.

³⁶ Z osobného rozhovoru s p. Máriou Vopátovou v Trnave, apríl 2003.

bola likvidovaná na jeseň 1949. Z Nitry a z Trnavy na Kopánke násilne odvliekli sestry saleziánky 29. augusta 1950.

Pre zachovanie prítomnosti Inštitútu FMA na Slovensku zohrali dôležitú úlohu sestry, ktoré v roku 1950 skladali prvé sľuby. Spolu so svojimi staršími spolusestrami vydržali počas celého krutého obdobia komunistickej totality, prevzmúc v rozhodujúcej chvíli zodpovednosť za slovenský Inštitút FMA. Prejavili plnú dôveru mladším sestrám, a tak medzi slovenskými saleziánkami nejestvuje generačný problém. Nenahraditeľnú pomoc preukázali sestrám aj mnohí saleziáni.

Dcéry Márie Pomocnice sa prispôbili podmienkam, ktoré nastali v štáte po roku 1950 až do 1989 a prežívali rehoľný život nakoľko to bolo možné i popri civilnom zamestnaní. Ich spôsob života bol dosť podobný životu v sekulárnom inštitúte. Počas týchto rokov zložilo tajne rehoľné sľuby 43 sestier. Generácia týchto FMA bola akýmsi premostením medzi sestrami pred roku 1950 a tými, ktoré sa stali rehoľníčkami po roku 1990. Znamenajú cenný základ, na ktorom sa mohla ďalej budovať bez straty kontinuity štruktúra Inštitútu na Slovensku. To ocenili aj predstavené v Ríme, pretože po páde totality nebolo potrebné, ako napr. v Maďarsku budovať dielo úplne od začiatku. Už v roku 1991 bolo možné zriadiť samostatnú slovenskú vizitatóriu a noviciát na území Slovenska.